

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

γὼ βουλλώνω καὶ πουλῶ καὶ σὺ βλέπε κι' ἀγόραζε, ὑποτίθεται ὅτι λέγει ὁ ἔμπορος πρὸς τὸν ἀπατηθῆντα ἀγοραστήν, γνωστὴ δ' εἶναι καὶ ἡ φράσις «τὸν ἐβούλλωσε γιὰ καλὰ» ἢ ἐπὶ τοῦ ἔξαπατηθέντος λεγομένη.

Ἐλέχθη ὅτι ἐνταῦθα ἡ σημασία τοῦ βουλλώνω προῆλθεν ἐκ τῆς διηγήσεως, καθ' ἣν γυνή, ἀπατήσασα τὸν διάβολον, ἔθεσεν αὐτὸν ἐντὸς φιάλης καὶ εἶτα τὸν ἐσφράγισεν, ἐβούλλωσεν ¹, ἂν τις ὅμως λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι συνώνυμος πρὸς τὴν ἀνωτέρω φράσιν εἶναι ἢ «ἐγὼ στραβῶν ω καὶ πουλῶ καὶ σὺ βλέπε κι' ἀγόραζε» ², τότε ἀλλαχοῦ θὰ ζητήσῃ τὴν ἀρχὴν αὐτῆς.

Βουλλώνω κυρίως καὶ ἀρχικῶς ἐσήμαινε σφραγίζω διὰ βούλλας, ἤτοι σφραγιῖδος, εἴτε ἔγγραφον εἴτε καὶ δοχεῖον ἢ σκεῦος· ἐπειδὴ δὲ τὸ σφράγισμα ἐπακολουθεῖ τὴν ἀναδίπλωσιν καὶ περιτύλιξιν τοῦ ἔγγραφου ἢ τὴν ἀπόφραξιν τοῦ στομίου τοῦ ἀγγείου ἢ τὸ κλείσιμον τοῦ καλύμματος τοῦ σκεύους, διὰ τοῦτο τὸ βουλλώνω κατήντησε νὰ σημαίνῃ καλύπτω, περικαλύπτω, κλείω ³.

¹ Ν. Πολίτου, Παροιμίαι 4. 206. Π6. καὶ τὴν ἐν Σύρω ἐπὶ παμπονήρου γυναικὸς λεγομένην φρ. «αὐτὴ μπουκαλῶνει τὸ διάβολο».

² Οὕτως ἐν Αἰγίνῃ. Τὸ στραβῶν ω ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀπατῶ φέρεται καὶ ἀλλαχοῦ.

³ Γνωσταὶ νῦν αἱ φρ. «βούλλωσ' το» = σιώπα καὶ «δὲν ἐβούλλωσα μάτι ὄλη νύχτα» ἐπὶ τοῦ ἀϋπνου. Ἐνιαχοῦ συνώνυμον τοῦ βουλλώνω εἶναι τὸ καλύβω.

Ἐν εἶδος ποινῆς κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, Ἄνατολικῆς καὶ δὴ Περσικῆς, πιθανῶς, προελεύσεως, συνίστατο εἰς τὸ νὰ περικαλύπτωσι στεγανῶς διὰ ταινίας τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ὑποδίκου καταδικάζοντες οὕτως αὐτὸν εἰς πρόσκαιρον τύφλωσιν. Ἴνα δὲ μὴ ὁ καταδικασθεὶς, μετακινῶν τὸ τυφλοπάννιον λεγόμενον, βλέπῃ, ἐβούλλωνον τὰ ἄκρα τῆς ταινίας διὰ σφραγίδος, ἧς ἡ διάλυσις συνεπήγετο αὐστηρὰν τιμωρίαν.

Ἐντεῦθεν κατὰ τὸν μεσαῖονα βουλλώνω ἐσήμαινε περιδένων πρὸς τιμωρίαν τοὺς ὀφθαλμοὺς τινος καθιστῶ αὐτὸν τυφλόν, βούλλα δὲ συνεκδοχικῶς ἐκαλεῖτο καὶ τὸ τυφλοπάννιον.

Σαφεστάτη περὶ τοῦ πράγματος μνεῖα γίνεται ἐν τῇ διηγήσει τοῦ Βελισαρίου, ἔνθα λέγεται ὅτι ὁ Ἰουστινιανός, παραπεισθεὶς ἀπὸ τὰς κατὰ τοῦ στρατηγοῦ ραδιουργίας, διατάσσει καὶ

βουλλώνουσι τὰ μάτια του μετὸ χρυσὸν μανδήλι
βουλλώνουν οἱ μεσάζοντες κι' ὁ βασιλεὺς ὁ μέγας

οὕτω δ' ὁ στρατηγὸς ἦτο

μετὸ μανδήλιν τὸ χρυσὸν τὰ μάτια βουλλωμένος
ἀνθ' ὧν στίχων ἄλλη παραλλαγή ἔχει

τυφλώνουσιν τὰ μάτια του μετὸ χρυσὸ μανδήλιν
βουλλώνουν τα οἱ μεσάζοντες κι' ὁ βασιλεὺς ἀτός του
τρεις χρόνους, ἵνα κάθηται ἔς τὸν πύργον μοναχός του
περιορισμένος, ἄθλιος, τυφλὸς καὶ βουλλωμένος.

Ὅταν ὁμως ὁ λαὸς τοῦ ἐζήτησε καὶ πάλιν ὡς ἀρχηγὸν τὸν ἔνδοξον στρατηλάτην, ὁ αὐτὸς βασιλεὺς διέταξε νὰ τοῦ τὸν παρουσιάσωσι καί, ὅταν ἐκεῖνος ἦλθε

μετὸ μανδήλιν τὸ χρυσὸν τὰ μάτια τυφλωμένος
ἢ κατὰ ἑτέραν παραλλαγήν

μετὸ μανδήλιν τὸ χρυσὸν ὁποῦ ἦν βουλλωμένος

ὁ Ἰουστινιανὸς

καὶ τότε μὲ τὰς χεῖράς του ἔλυσε τὸ μανδῆλιν,
ὅπου ὁ Βελισάριος ἐκειθεν ἐτυφλώθη ν

ἢ κατὰ τὴν ἐτέραν παραλλαγήν

καὶ τότε ὁ μέγας βασιλεὺς ἔλυσε τὸ μανδῆλι,
τὴν βούλλαν ἐκατάλυσε, λαμβάνει τὸ μανδῆλι¹.

Τὴν ποινήν ταύτην ὑποδηλοῦσι καὶ οἱ ἐξῆς στίχοι εἰλημ-
μένοι ἐκ τοῦ κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα γραφέντος συναξαρίου
τῶν εὐγενικῶν γυναικῶν (στίχ. 964 ἔκδ. K. Krumbacher),
ἐν οἷς ἡ σύζυγος παραπονουμένη πρὸς τοὺς συγγενεῖς της
λέγει· ἀφίνετε τὸν ἄνδρα μου

καὶ μὲ δέρνει μὲ τὸ ξύλον
καὶ ἄλλον πάντα μὲ τὴν γλῶσσαν
ὅποῦ νὰ τὸν ἐβουλλώσαν

Ἡ ἔννοια τοῦ ἀπατᾶν, ἡ ὁποία εἶναι κοινὴ σήμερον,
εὐρηται τὸ πρῶτον, ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, ἐν κειμένῳ τῶν
μέσων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ἐν τῷ Φορτουνάτῳ δῆλα δὴ
(Πραῖξ. Β'. στίχ. 398 ἔκδ. Σ. Ξανθοῦδίδου) λέγεται ὅτι αἱ
ὑπανδρευόμεναι γέροντας

καὶ ἀπόκει ὀμπρὸς καὶ ὀπίσω τοὺς πάντα τσοὶ ξατιμώνου
καὶ χίλιες μύριες ἐντροπῆς καὶ βουλλες τσοὶ κουκλώνου²

Βουλλῶνω λοιπὸν τινα σημαίνει καλύπτων τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς αὐτοῦ διὰ βούλλας τυφλώνω αὐτόν, ἐν τοιαύτῃ δὲ κατα-
στάσει εὐρισκόμενον καὶ τὸν ἀπατῶ κατὰ τὰς συναλλαγάς.

Εἶπον ὅτι συνεκδοχικῶς βούλλα ἐκαλεῖτο καὶ τὸ ὕφασμα,
δι' οὗ περιέδενον τοὺς ὀφθαλμούς· ἐντεῦθεν ἐννοοῦμεν διατὶ
μπούλλα, ἦτοι βούλλα, νῦν ἐν Σκύρῳ λέγεται τὸ γυναι-
κεῖον κάλυμμα τῆς κεφαλῆς ἢ τὸ προσωπίδιον, ἐν τῇ
περιοχῇ δὲ Κουρέντων τῆς Ἠπείρου μπούλλωμα, ἦτοι

¹ Τοὺς ἀνωτέρω στίχους βλέπε παρὰ Wagner, Carmina Graeca medii aevi σελ. 325. 100, 328. 185, 329. 224, 351. 110, 354. 206, 214. 241.

² Τοῦ παιξα μιὰ βούλλα νῦν ἐν Κρήτῃ σημαίνει τὸν ἠπάτησα.

βούλωμα τὸ μεταξωτὸν ὕφασμα, τὸ ὁποῖον κρατοῦσιν ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τῶν νεονύμφων κατὰ τὸν χορὸν τοῦ Ἡσαΐα, μπουλλώνω δ' ἦτοι βουλλώνω ἐν Ἡπειρῶ καὶ Οἰνοῦντι τῆς Λακεδαίμονος¹ σημαίνει καλύπτω δι' ὑφάσματος τὴν κεφαλὴν.

*
**

«Τοῦ δωκα ἐν' ἀλλάϊ» λέγομεν σήμερον, ἵνα δηλώσωμεν ὅτι ἰσχυρῶς τινα ἐξυλοκοπήσαμεν.

Πόθεν ἄρα γε ἡ φράσις;

Μία τῶν ποινῶν κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο καὶ ἡ μαστίγωσις καὶ ὁ ῥαβδισμός, ὅστις συχνὰ ἀναφέρεται ἐν τοῖς μαρτυρολογίοις, τοῖς μεσαιωνικοῖς νόμοις, τοῖς δικαστηρίοις καὶ κατὰ τὴν ἐξάσκησιν τῶν καθηκόντων διαφορῶν ἀρχόντων.

Ἡ μαστίγωσις ἢ ὁ ῥαβδισμὸς οὗτος, ὅστις ἐγένετο διὰ ξύλου, λωρίου ἢ βουνεύρου καλουμένου μαγκλαβίου, ὑπὸ εἰδικοῦ εἰς ὠρισμένας περιστάσεις ὑπαλλήλου, μαγκλαβίτου καλουμένου, ὁ ῥαβδισμὸς, λέγομεν, οὗτος ἦτο ἢ ἥπιος, περιοριζόμενος εἰς δέκα ἢ καὶ πλείονας πληγὰς, ἢ αὐστηρότερος, τῶν πληγῶν ἀνερχομένων εἰς τεσσαράκοντα², ἢ αὐστηρότατος μὲ ἀπεριόριστον ἀριθμὸν πληγῶν «ραβδισμὸς οὐκ ἔχων ποσότητα», ὅπως ἔλεγον, ὡς ἐγένετο, ὅταν ἐβασανίζοντο μάρτυρες.

Τότε, καταπονουμένου τοῦ δέροντος, δεύτερος ἢ καὶ τρί-

¹ Φ. Κουκουλέ, Οἰνουντιακά σ. 204. Τὸ μπουλλώνω ἀλλαγῶ λέγεται μπουρμπουλλώνω καὶ μπουμπουλλώνω.

² Τῷ Μωσαϊκῷ νόμῳ αἱ τέσσαρες δεκάδες μέχρι νῦν αἰ νομικαὶ τῶν πληγῶν παραμένουσι (Γρ. Νύσσης, Πρὸς τοὺς ἀχθομένους ταῖς ἐπιτιμήσοι, Migne, P. G. 46, 313. B.) Ὁ Μιχαήλ Γλυκᾶς, Βίβλος Χρονικὴ 299.14 λέγει ὅτι ἡ εἴσοδος εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος μετὰ τὴν φυγὴν «τύπος ἄρα καὶ τοῦτο σαφῆς τὸ μέχρι πληγῶν τεσσαράκοντα καταπαίεσθαι τινὰς, ἀφέσεως γὰρ ὁ μετὰ ταῦτα καιρὸς». «Τῆς ἱερατικῆς παραλύσεως ἀρχῆς καὶ τεσσαράκοντα δούρα βδων πληγὰς ἀφόρισέ τε καὶ ἐξώρισε, Th. Pressel, Johannis Tzetzae epistolae ἐπιστολ. 55 σελ. 46.

τος ἢ καὶ πλείονες ἀκόμη συνέχιζον τὸν δαρμόν, ἕως οὗτου ὁ μάρτυς ἔμενεν ἐντελῶς ἀναίσθητος ἢ παρέδιδε τὸ πνεῦμα.

Τὰ ἐπόμενα χωρία, ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν, μαρτυροῦσι περὶ τοῦ πράγματος. «Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ἡγεμὼν ἔτι μᾶλλον προσέταξε ραβδίζεσθαι αὐτούς, ἕως οὗ ἢ λλαξεν ἕκαστος ἀνὰ δέκα κεντυρίωνας»¹.

«Ἐκέλευσε κρεμασθέντα αὐτὸν ξέεσθαι, ἕως οὗ ἢ λλαξε δεκατέσσαρας κνεστιοναρίους»² «προσέτατε τοῦτον (τὸν ἅγιον Ὁρέστην) ραβδίζεσθαι κατὰ τε νώτου καὶ κοιλίας καὶ παντὸς τοῦ σώματος ἐν παραλλαγῇ πλειόνων κεντυριῶνων»³ ροπάλοις ἄδροις χρωμένων, μέχρις ἂν τῇ ἄλλεπαλλήλῳ τῶν ράβδων πυκνότητι . . .⁴».

Αἱ πληγαί, τὰς ὁποίας κατέφερον «ἐν ἄλλεπαλλήλῳ τῶν ράβδων πυκνότητι» οἱ τιμωροῦντες καὶ ἄς ἐλάμβανον, ἕως οὗ ἀλλάξῃ ἕκαστος ὠρισμένον ἀριθμὸν βασανιστῶν⁵, ἀκριβῶς διὰ τὴν ἐναλλαγὴν ἐκαλοῦντο ἀλλακτά, λέξις, ἣτις εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν ἐδήλου ἀπλῶς τὰς πληγὰς⁶.

Τὰ ἀλλακτά ταῦτα εἶναι συνώνυμα πρὸς τὰ σημερινὰ ἀλλάγια, ἅτινα κυρίως ἦσαν οἱ ἐναλλασσόμενοι ὄμιλοι τῶν βασανιστῶν καὶ κατόπιν αἱ ὑπ' αὐτῶν καταφερόμεναι πληγαί.

¹ Μαρτύριον τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων μαρτύρων Τερεντίου, Ἀφρικανοῦ, Μαξίμου, Πομπίου, Migne, P. G. 115. 100 A.

² Βίος καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Προκοπίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Α. Παπαδοπούλου — Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας 5, 10. 14.

³ Ἔνεκα τούτου κεντυρίωνας ἐνιαχοῦ νῦν σημαίνει κακὸς ἄνθρωπος.

⁴ Ἰωάννου, Μνημεῖα ἀγιολογικά σ. 333.

⁵ Ἐν Νάξῳ περὶ τοῦ ἰσχυρῶς δαρέντος λέγουσιν «ἔχει ξύλο φωμένο! ὅλοι τὸν ἐμεταλλάχτημα!»

⁶ Αὐτὸν μὲν δι' ἀλλακτῶν ἐπαίδευσεν δώδεκα, Νικ. Χωνιάτου, Χρονικὴ διήγησις 430. 8. Συνήθως εἰς τοὺς Νομοκάνονας ἀναγινώσκωμεν «ὁ ἔχων γυναῖκα καὶ πορνεύων διὰ δώδεκα ἀλλακτῶν σωφρονεῖσθω». Ἀλλακτά κυρίως ἦσαν αἱ ράβδοι ἢ τὰ βούνευρα.

Ἐντεῦθεν ἐννοεῖ τις διατί «τοῦ δωκα ἔν' ἀλλάϊ» σημαίνει ἰσχυρῶς τινα ἐξυλοκόπησα.

*
* *

Ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἡμῶν ποιήμασι, περὶ γυναικείου κάλλους τοῦ λόγου ὄντος, συχνότατα ἀναφέρεται ἡ γαῖτανοφροδοῦσα, ἡ γαῖτανοφροδάτη ἢ γαῖτανοφρούδα ἢ ἐκείνη, ἥτις

καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερό βάνει γαῖτανοφρούδι.

Ἡ λέξις δὲν ἔχει ὑπὸ πολλῶν κατανοηθῆ, διὰ τοῦτο καὶ διαφόρως ἐρμηνεύεται· γαῖτανοφρούδα ἄλλοι λέγουσιν εἶναι ἢ ἔχουσα φρούδια τοξοειδῆ, ἄλλοι, λαμπρὰ καὶ δασέα, ἄλλοι, εὐγραμματα καὶ ἄλλοι ἄλλα.

Γαῖτανοφρούδα ἀπλουστάτα εἶναι ἐκείνη, τῆς ὁποίας αἱ ὀφρῦες εἶναι λεπταὶ ὡς τὸ γαῖτάνι¹ καὶ οὐδὲν πλέον.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ κατὰ ἐποχάς, ὠραία ἐθεωρεῖτο ἐκείνη, ἥτις εἶχε λεπτὰς ὡς γαῖτάνι τὰς ὀφρῦς, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς μεσαιωνικῆς παροιμίας «τὴν στραβὴν εἰς τὰ κρωτήριον γαῖτανοφροδοῦ τὴν κρᾶζουν».

Εἶπον, κατ' ἐποχάς, διότι καὶ δασεῖται ὀφρῦες ἐθεωροῦντο κομψαί, ὡς δεικνύει καὶ ἡ διὰ χολᾶ βαρῆ αὐτῶν. Καὶ ἔχει δίκαιον συγγραφεὺς τοῦ Θ' αἰῶνος σημειῶν· «ὀφρῦες δασεῖται καὶ εὐανθεῖς πᾶσιν ἀγαθαί, μάλιστα γυναιξί, αὐταὶ γὰρ ὑπὲρ εὐμορφίας καὶ μέλανι χρῶνται» (Ἀχμέτ, Ὀνειροκριτικόν. κεφ. νδ' σελ. 35 ἔκδ. Drexl).

Ἴνα λοιπὸν αἱ κομψευόμενα ἀποκτήσωσι τοιαύτας ὀφρῦς, δὲν ἐδίσταζον νὰ καταφεύγωσι καὶ εἰς διάφορα καλλυντικὰ μέσα, ὧν τὰ συνηθέστερα ἦσαν ἡ ἀπόσπασις τῶν τριχῶν τῶν ὀφρῶν ἢ καὶ τὸ ξύρισμα αὐτῶν.

Τὸν τρόπον τοῦτον καὶ νῦν ἔτι ἐν χρήσει παρὰ ταῖς

¹ Πβ. καὶ τὸν στίχον δημοδῶν ἰσμάτων

ποῦ γε τὸ μάτι σὰν καυκί, τὸ φρούδι σὰν γαῖτάνι

γυναῖξιν ὄντα¹ μᾶς ἀναφέρει κείμενον τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, τὸ ὁποῖον μᾶς πληροφορεῖ α') πῶς καὶ αἱ Βυζαντιναὶ ἐγίνοντο γαίτανοφρύδες καὶ β') ὅτι καὶ ἡ σήμερον ἐπικρατοῦσα μόδα τῶν λεπτῶν ὀφρῦων πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ νέα.

Λέγει λοιπὸν τὸ στιχοῦργημα περὶ τῶν τότε καλλωπιζομένων γυναικῶν ὅτι

ἔχουν ἀκόμη καὶ ἄλλον ἓνα
ὅτι τὰ φρύδια τὰ καμένα
θ' ἐέλουν πάντα νὰ τὰ ἐβγάξουν
καὶ ἔμορφα διὰ νὰ τὰ φτειάνουν
ὡσάν γαϊτάνι νὰ τὰ κάμνουν
ἔδε πρᾶμα τὸ μανθάνουν!
ἄλλες μὲ τὰ μαχαιράκια
καὶ μαδίξουν τὰ φρυδάκια²

Εἶπον ὅτι τὸ ἔθιμον ἀναφέρει κείμενον τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ὅτι ὁμῶς τοῦτο ἦτο καὶ πολὺ παλαιότερον μαρτυρεῖ ἕτερον τοῦ Θ'. αἰῶνος, ἔνθα λέγεται. «Ἐάν τις ἴδῃ τὰς ὀφρύδας αὐτοῦ ξυρῶ ἢ βαρῆ κοσμεῖν σπουδῆ³. Δὲν ὑπάρχει δ' ἀμφιβολία ὅτι καὶ ἡ μεσαιωνικὴ κούρισσα ἢ ἐμπλέκτρια, ἥτις ἦτο «ἡ κομμῶσα καὶ ψιλοῦσα τὰς γυναῖκας»⁴ καὶ τῶν ὀφρῦων ψίλωσιν θὰ ἐνήργει, εἰς δὲ τὰς τῶν ὀφθαλμῶν ὑπογραφὰς καὶ παρατίλσεις, ἃς ἐν τῷ Παιδαγωγῷ του ἀναφέρει ὁ Κλήμης (Βιβλ. Β'. κεφ.

¹ Τέως αἱ γυναῖκες τὸν ἐπὶ τῶν παρειῶν φυόμενον χνοῦν ἀπέσπον διὰ μεταξωτῆς κλωστῆς τεινομένης. Τοῦτο ἐν Χίῳ γνωρίζομεν ὅτι ἐλέγετο χνοῦδισμα. Ἦτο δὲ τὸ ἔθιμον τοῦτο καὶ παλαιότερον, ἀφ' οὗ πάλιν ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος ποιήματι (στίχ. 522) γίνεται λόγος διὰ τὰς γυναῖκας, αἵτινες

. . . βάνουν τὴν κλωστήν
κα' ἀπετοῦσιν τὸ δασύ.

Βλ. καὶ Στ. Ξανθοῦδίδου, Συμβολὴ εἰς τὸν Weiberspiegel ἐν Byzant. Zeitsch. 16.473.

² Συναξάριον τῶν εὐγενικῶν γυναικῶν καὶ τιμωτάτων ἀρχόντισσων στίχ. 516 (ἔκδ. K. Krumbacher, Ein vulgärgriechischer Weiberspiegel).

³ Ἀχμέτ, Ὀνειροκριτικὸν κεφ. νδ'. σελ. 41 ἔκδ. Drexl.

⁴ Κατὰ χειρόγραφον μεσαιωνικὸν λεξικὸν ἐν λ. κομμώτρια.

10), θὰ συγκαταλέγεται ἀσφαλῶς καὶ ἡ τῶν τριχῶν τῶν ὀφρῦων ἀπόσπασις.

Ὡς δ' ἡ παράτιλις τῶν ὀφρῦων δὲν εἶναι νέα, οὕτω καὶ ἡ χρῆσις τοῦ crayon. Παραλείποντες τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, ἀναφέρομεν μόνον τὸ τοῦ Χρυσοστόμου (Migne, P. G. 54. 663) «φιλῶ ὀφθαλμούς . . . καὶ χεῖλη καὶ στόμα οὐκ ἐπιτρίμμασί τισι ἐρυθραινόμενον» καὶ τὸ τοῦ Γρηγορίου Νύσσης (Migne, P. G. 46.329), ὅστις ἐπαινεῖ τὴν σεμνὴν γυναῖκα τὴν ἔχουσαν «χεῖλος ἐπηγητισμένον τῷ φυσικῷ ἐρυθρήματι».

*
**

Ἐπὶ τοῦ ἐντελῶς στερηθέντος χρηματικῶν πόρων λέγομεν νῦν κοινῶς ὅτι «ἀπόμεινε γιῶτα μοναχὴ».

Ἡ φρ. ἐλήφθη ἐκ τοῦ σχολικοῦ βίου. Οἱ παῖδες δὴλα δὴ κατὰ παλαιότερους αἰῶνας καὶ μέχρι πρὸ πενηκονταετίας συνήθιζον νὰ διαστέλλωσι τὴν μοναχὴν γιῶτα Ι ἢ τὸ γιῶτα μονόν, ἀπὸ τὰς διφθόγγους ΟΙ καὶ ΕΙ, αἵτινες Ι ὁμοίως ἠκούοντο, ἀλλ' εἶχον καὶ ἕτερον γράμμα παρὰ τὸ Ι τοῦτο.

Ὡς λοιπὸν ἡ μοναχὴ γιῶτα οὐδὲν ἄλλο γράμμα παρ' ἑαυτὴν ἔχει, οὕτω καὶ ὁ πτωχὸς οὐδένα πόρον ἐν ἑαυτῷ περιφέρει.

Ὡς δ' ἡ ἀνωτέρω φράσις ἐλήφθη ἐκ τοῦ σχολικοῦ βίου, οὕτω καὶ ἡ «σὺν μὲ ξαναδῆς, γράψε με» ἢ ἰσοδυναμοῦσα πρὸς τὴν οὐδέποτε θά με ἐπανίδης.

Εἰς παλαιότεραν ἐπ' ἴσης ἐποχὴν εἰς ἓνα τῶν μαθητῶν, τὸν ἐπιμελέστερον ἢ τὸν ἀπολαύοντα τῆς εὐνοίας τοῦ διδασκάλου, ἀνετίθετο ἡ φροντίς τῆς ἐπιτηρήσεως τῆς τάξεως. Οὗτος κρατῶν τεμάχιον χάρτου ἔγραφεν ἐπ' αὐτοῦ ἢ καὶ ἐπὶ τοῦ πίνακος τὰ ὀνόματα τῶν ἐκάστοτε ἀτακτούντων, οἷς καὶ ἀνέφερεν εἰς τὸν διδάσκαλον, πρὸς τιμωρίαν. Τὸ «κάθισε ἤσυχα, γιατί θὰ σὲ γράψω» ἢ «μὴ μὲ γράψης» ἦσαν συνηθέστατα ἐν τῇ σχολικῇ γλώσσῃ.

Ὁ ζητῶν συγγνώμην καὶ ἐπικαλούμενος τοῦ συμμαθη-

τοῦ τὴν ἐπιείκειαν ἐβεβαίωσεν αὐτὸν ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θὰ δώσῃ ἀφορμὴν· «ἂν με ξαναδῆς, γράψε με» τοῦ ἔλεγεν, ἦτοι, ἂν καὶ πάλιν ἀτακτῆσω, τότε σημείωσον τὸ ὄνομά μου, ἀλλὰ σὲ βεβαιῶ ὅτι δὲν θὰ με ἴδῃς πλέον ἀτακτοῦντα.

*
**

Γνωρίζομεν ἐκ περιγραφῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὅτι, ὅτε ἠπειλεῖτο κατὰ τὰ Μηδικὰ ἢ κατάληψις τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τῶν Περσῶν, οἱ κάτοικοι ἀθρόοι διεπέρασαν εἰς Σαλαμίνα, πρὸς σωτηρίαν. Ἡ σκηνὴ τῆς ἀθρόας ταύτης φυγῆς συχνὰ ἐπανελαμβάνετο καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, ὁπότε ἐκ τῶν Ἀθηναίων αἱ ψυχαί, οἱ κάτοικοι δῆλα δὴ, διεπέρων περίτρομοι εἰς τὴν Κούλουρη, ὡς ἔλεγον καὶ τότε, καὶ ἀπὸ πολὺ βέβαια παλαιότερον, τὴν Σαλαμίνα.

Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἔλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ἡ φράσις «ἐπῆγε ἡ ψυχὴ μου [του] εἰς τὴν Κούλουρη» ἢ λεγομένη ὑπὸ τοῦ καταληφθέντος ὑπὸ ἰσχυροῦ τρόμου.

*
**

Ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν διεσώθησαν διάφοροι σημασίαι λέξεων ἐκ τῶν περὶ τὰ δικαστήρια γινομένων ἔλκουσαι τὴν ἀρχὴν. Ἐκ τοῦ συνήθως δῆλα δὴ ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀκουομένου ὁμολογεῖς ὅτι, ὁμολογῶ ὅτι... ἦτοι λέγεις ὅτι, λέγω ὅτι... τὸ (ὁ)μολογῶ κατήνησε νὰ σημαίνῃ λέγω, ἐκ δὲ τοῦ τί ἀπολογεῖσαι, τίνα ἀπολογίαν ἔχεις, ἦτοι τί ἀπολογούμενος λέγεις, τὸ ἀπολογεῖμαι σημαίνει ἀποκρίνομαι καὶ ἡ ἀπολογία, ἀπόκρισις, ὡς ἄλλως τε καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ ἔτι παλαιότερον¹.

¹ «Ὁ βισκούνης... νὰ ἀκούσῃ τὸ ἐγκλημα τοῦ ἀγκαλεσίου καὶ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ ἀγκαλένου τὴν ἀπολογίαν» (οἱ ψευδομαρτυροῦντες) ἐντέχεται νὰ χάσουν ἀπολογία τῆς αὐτῆς» καὶ κατωτέρω «ὁ κάτις ἄνθρωπος ὅπου ἔχασεν ἀπόκρισιν εἰς τὴν αὐλήν». «Ἐντέχεται νὰ ἀπολογηθῶ καὶ νὰ σᾶς πῶ πῶς» Ἀοῖζαι τῆς Κύπρου Α. (Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. 6 σ. 26. 101. 107. 193). «Ἐἴ τις ἄνθρωπος ἠρώτα αὐτὸν περὶ ἀφανῶν πραγμάτων τὰς ἀπολογίας ἐτοίμως ἀπέδιδεν» (Συντίπας 66. 20).

Ἐκ τοῦ τί κρίνεις πάλιν ἢ κρίνω ὅτι, ἦτοι τί κρίνων λέγεις, ἐγὼ κρίνων ἀποφαίνομαι ὅτι τὸ κρίνω ἢ κρίνω σημαίνει παρ' ἡμῖν ἀπλῶς λέγω.

Ἄς μὴ μείνη δ' ἀπαρατήρητον ὅτι ἐν Χιακοῖς καὶ Καρπαθιακοῖς ποιήμασι τὸ δικάζομαι φέρεται ἀντὶ τοῦ συνδιαλέγομαι, σημασία, ἣτις εἶναι καὶ μεσαιωνική¹.

*
**

Ἐν τῶν συνήθων βασανιστικῶν μέσων, μάλιστα κατὰ τὰς ἀνακρίσεις, κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον ἦτο νὰ θέτωσι κόρδαν περὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ βασανιζομένου ἢ ἀνακρινομένου, ταύτην δὲ νὰ σφίγγωσι μικρὸν κατὰ μικρὸν.

Ἡ βάσανος αὕτη ἦτο φοβερά,² διότι ὑπὸ τῆς πίεσεως οὐ μόνον οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ βασανιζομένου ἐξήρχοντο τῶν κογχῶν, ἀλλ' οὐχὶ σπανίως καὶ τὸ κρανίον αὐτοῦ διερηγνύετο.

Περὶ τῆς ποινῆς ταύτης ἔχομεν σχετικὰς πληροφορίας. Οὕτως ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα ζητοῦσα, κατὰ τὸν Προκόπιον, νὰ πείσῃ Θεόδωρόν τινα νὰ ψευδομαρτυρήσῃ, ὅταν δὲν τὸ κατώρθωσεν, «ἐπεὶ τε οἱ οὐδὲν

¹ Εἰς τὴν ἀπάνω (γ)ειτονίαν
εἰς τὴν ἀπάνω ρύμη
κόρη καὶ νιός (δικάζονται
εἰς ὄριον παραθύρι (Κάρπαθος).

ὁ νιός κι' ἢ νιά δικάζονται ἀπὸ τὸ παραθύρι.
ὁ νιός ἐγύρευε φιλι κι' ἢ κόρη δαχτυλίδι (Χίος).

Ἐν τῇ οἰμάδα τοῦ Βελισαρίου (Wagner, *Carnina Graeca medii aevi* 350.75 λέγεται ὅτι ἐκ τῶν ραδιουργούντων κατὰ τοῦ Βελισαρίου).

Εἰς τῶν ἀρχόντων εὐγενῆς ἐκ τοῦς Παλαιολόγους
μετὰ πολλοῦ δικάζεται ἑράσους πρὸς βασιλέα.

Περὶ τοῦ κρίνω = βασανίζω καὶ κρίσι = βάσανος ὠμίλησα ἀλλοχοῦ Βλ. Φ. Κουκουλέ, Διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου σ. 42 - 43.

² Τὴν ποινὴν ταύτην κατὰ παράδοσιν μετεχειρίζοντο τέως καὶ οἱ ἡμέτεροι ἀστυνομικοὶ ἀνακρίνοντες.

προῦχώρει νευρὰν βοεΐαν εἰς τοῦ ἀνθρώπου τὴν κεφαλὴν ἀμφὶ τὰ ὦτα περιελίξαντες τὴν νευρὰν στρέφειν καὶ σφίγγειν ἐκέλευε. Καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς Θεόδωρος ἐκπεπηδηκέναι τὴν οἰκείαν λιπόντας χώραν ὑπόπτευεν, οὐδὲν μέντοι τῶν οὐ γεγονότων ἀναπλάσσειν ἔγνω»¹, λέγεται δὲ περὶ τῆς αὐτῆς Θεοδώρας ὅτι ἐρίσασα πρὸς τὸν Πατρίκιον Βάσσον «ἔσφιγξε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μετὰ κόρδας καὶ ἔξεπήδησαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ»², εἶπε δὲ καὶ ὁ Νικήτας Χωνιάτης ἐν τῇ Χρονικῇ αὐτοῦ διηγῆσαι (785. 24) ὅτι οἱ κυριεύοντες πόλεις ἐβασάνιζον πολλάκις τοὺς κατοίκους, ἵνα ὁμολογήσωσι ποῦ εἶχον κρύψει τὰ χρήματά των «ἀστραγάλους ἐπὶ τοὺς μηλίγγους θέντες».

Τὴν προᾶξιν ταύτην τῆς διὰ κόρδας περισφίγξεως τοῦ κρανίου ἐξέφραζον οἱ Βυζαντινοὶ διὰ τοῦ ρήματος κορδίζω, δι' αὐτὸ δὲ καὶ σήμερον «κορδίζω τινὰ» σημαίνει τὸν διερεθίζω, τὸν πεισμώνω.

*
* *

Ἄλλοτε, ὅταν ἐπρόκειτο ν' ἀναγγείλωσι δι' ἐπιστολῆς τὸν θάνατόν τινος, ἔκαιον αὐτὴν κατὰ τὸ ἄκρον ἦτο ὁ πρόδρομος τοῦ ὕστερον καὶ μέχρι καὶ νῦν χρησιμοποιημένου πένθους.

Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἠπειλοῦν τινὰ διὰ θανάτου, ἐὰν μὴ ἔπραπτεν ὅτι οἱ γράφοντες ἠθέλον, ὡς προάγγελον θανάτου καὶ πένθους, πάλιν ἀπέστελλον γράμμα εἰς μίαν ἢ τρεῖς γωνίας κεκαυμένον. Ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἡμῶν ἄσμασι συχνὰ ἀπαντῶσιν οἱ στίχοι

πιάνουν καὶ γράφουν μιὰ γραφὴ κι' ἓνα καημένο γράμμα
ἦ

πιάνουν καὶ γράφουν μιὰ γραφὴ σὲ τρεῖς μεριὲς καημένη

πρὸς δήλωσιν πένθους ἢ ἀποστολῆς ἀπειλητικῆς ἐπιστολῆς.

¹ Προκοπίου, Ἀνέκδοτα 16. 26 (Haury).

² Th. Peger, Ψευδοκωδινού, Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως 235.18.

Ἐν Αἴνῳ ἄλλοτε, ἵνα τὸ πένθος αὐτῶν δηλώσωσιν, ἔκαιον τὸν πόδα των εἰς ἓν σημεῖον, ἐκ τοῦ λησμονηθέντος δὲ τούτου ἐθίμου παρέμεινεν ἡ φράσις «αὐτὸς ἔκαψε τὸ ποδάρι του» πρὸς δῆλωσιν τοῦ ὑποστάντος μέγα πένθος ἢ μεγάλην συμφορὰν, ἐν Κρητικῷ δὲ ποιήματι λέγεται διὰ τὴν μητέρα τὴν πληροφορηθεῖσαν τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ της οὕτως

καὶ γδύνεται τὰ τσόχυνα καὶ ντύνεται τὰ μαῦρα
καὶ ἔκαψε τὰ μαλλάκια τση ἴς τοῦ καντηλιοῦ τὴ λάβρα¹.

Αὐτὰ ἀρκοῦσι, νομίζω, διὰ νὰ ἐξηγήσωσι, διατί σήμερον καημένος καὶ καψερὸς λέγεται ὁ δυστυχής.

*
**

Ἴνα παραστήσωμεν ὅτι τις σαφέστατα ἐξέθηκε πρὸς ἕτερον ὑπόθεσιν τινα, λέγομεν ὅτι «τοῦ τὰ εἶπε μὲ τὸ νῦ καὶ μὲ τὸ σίγμα».

Κατὰ τὸν μακαρίτην Λάμπρον, οἱ γράφοντες τὰ μεσαιωνικὰ χειρόγραφα τὸ τελικὸν ν ἐδίηλουν διὰ μιᾶς ἀπλῶς γραμμῆς ἄνωθεν τοῦ στίχου γραφομένης — ἢ πλαγίως \, ἐν τῇ καταλήξει-ον, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ τελικὸν ς εἰς ὠρισμένας καταλήξεις, ἢ διὰ τοῦ σημείου ἢ ἄνωθεν διὰ κεραίας καταληγοῦσης εἰς ἀγκύλην γωνιώδη ἢ στρογγύλην —> —>. Ἀφ' οὗ δ' ἐξέλιπεν ἡ συνήθεια τῶν τοιούτων βραχυγραφιῶν, ὁ θέλων νὰ δηλώσῃ ὅτι σαφῶς ἐξεφράσθη τις, καὶ οὐχὶ κατὰ τὸν παλαιογραφικὸν τρόπον, ἔλεγεν ὅτι τὰ εἶπε μὲ τὸ νῦ καὶ μὲ τὸ σίγμα, μὲ σαφῶς δῆλα δὴ προσγεγραμμένα τὰ γράμματα ταῦτα².

Ἡ ἐρμηνεία, ὅσον καὶ ἂν φαίνεται εὐφρυνῆς, δὲν πείθει, διότι πρῶτιστα πάντων ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔπρεπε νὰ ἐλέγομεν ὅτι τὰ ἔγραψε καὶ ὄχι τὰ εἶπε μὲ τὸ νῦ καὶ τὸ σίγμα.

¹ Π. Φαφουτάκη, Συλλογὴ Κρητικῶν ἠρωϊκῶν ἄσμάτων σ. 83.

² Σπ. Λάμπρου, Παλαιογραφικαὶ ἐκφράσεις ἐν Νέῳ Ἑλληνομνήμονι τόμ. 12 σ. 121.

Τὰ ὑποκοριστικά εἰς —ιον, τὰ ὁποῖα ἤρχισαν νὰ ἐπιδίδωσιν ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, ὡς δεικνύει τῶν κωμικῶν ἢ χρῆσις, συνηθίζοντο καθ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα, λήγοντα εἰς —ιον καὶ —ιν π.χ. παιδίον - παιδίην, τυρίον - τυρίην, χέριον - χέριν κ.τ.λ. Τὰ εἰς -ις πάλιν τριτόκλιτα ἢ πόλις, ἢ πίστις, ἢ χάρις καὶ τὰ τοιαῦτα οὕτως ὀρθῶς καὶ κανονικῶς ἐλέγοντο μέχρι τινὸς καὶ κατόπιν οὕτως ἐλέγοντο καὶ ἐγράφοντο ὑπὸ τῶν λογίων καὶ μορφωμένων.

Ὅταν δ' ἤρχισεν ὁ λαὸς νὰ λέγῃ τὸ χέρι καὶ τὸ πόδι καὶ τὸ τυρί, ἄνευ τοῦ ν, καὶ πάλιν ἢ πίστι, ἢ κρίσι, ἢ πόλι, ἄνευ τοῦ ς, τότε οἱ τύποι οἱ τὸ ν καὶ τὸ ς ἔχοντες ἐθεωροῦντο ὡς οἱ ἀκριβέστεροι, οἱ κομψότεροι, οἱ τελειότεροι. Τούτου ἕνεκα, ὅταν τις ἔλεγε τὰς λέξεις ταύτας μὲ τὸ νῦ καὶ μὲ τὸ σίγμα, ἐθεωρεῖτο ὅτι ὠμίλει σαφῶς καὶ τελείως.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἔλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ἡ σημερινὴ φράσις.

«Τοῦ τά πε μὲ τὸ νῦ καὶ μὲ τὸ σίγμα».

*
* *

Συνήθιζον οἱ ἀρχαῖοι νὰ ὀνομάζωσι καὶ νὰ παρωνυμῶσι διάφορα πρόσωπα ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ γράμματος τῆς λέξεως, ἧτις ἐδήλου τὴν εἰς αὐτοὺς ἀποδιδομένην ἰδιότητα. Οὕτω τὸν Πυθαγόραν ἀπεκάλουν Π ὡς καταγράψαντα Πάντας τοὺς ἀριθμούς, τὸν Αἴσωπον Θ «διὰ τὸ δουλικὸς τε εἶναι καὶ πολύτροπος· Θῆτες γὰρ οἱ δοῦλοι», Σάτυρον δὲ τὸν Ἀριστάρχου γνώριμον Ζ «διὰ τὸ Ζητητικὸν αὐτοῦ»¹.

Ἡ συνήθεια αὕτη ἐξηκολούθησε καὶ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους. Κατὰ τὸν Ἰουλιανόν, οἱ Ἀντιοχεῖς «τὸ Χι φασιν οὐδὲν ἠδίκησε τὴν πόλιν οὐδὲ τὸ Κάππα, τυχόντες δ' ἡμεῖς

¹ Βλ. Otto Crusius, Ad Plutarchi de proverbiiis Alexandrinorum libellum nuper repertum ἐν Jahrbücher für klassische Philologie 1887 σ. 257 καὶ Ant. Chatzis, Πτολεμαῖος Χέννος 37, 1-38, 11.

ἐξηγητῶν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας πόλεως ἐδιδάχθημεν ἀρχὰς ὀνομάτων εἶναι τὰ γράμματα, δηλοῦν δ' ἐθέλειν τὸ μὲν Χριστόν, τὸ δὲ Κωνσταντίον» καὶ κατωτέρω [λέγουσιν οἱ Ἀντιοχεῖς] ὅτι πολεμῶ τῷ Χῖ, πόθος δι' ὑμᾶς εἴσεισι τοῦ Κάππα»¹. Καὶ εἰς τὸν βασιλέα δὲ Μαυρίκιον τινὲς τῶν προλεγόντων τὰ μέλλοντα προεῖπον ὅτι θ' ἀφαιρεθῆ τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τινος ἔχοντος ἐν τῇ κλήσει τὸ Φ στοιχεῖον, ὑπονοοῦντος τὸν Φωκᾶν².

Τὴν συνήθειαν ταύτην τοῦ ὑποδηλοῦν λέξιν τινὰ διὰ τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῆς γράμματος ἀκολουθοῦντες καὶ οἱ προπάτορες ἡμῶν εἶπον περὶ συνόδου φαύλων ὅτι «εἶναι ὅλοι τὸ πῖ καὶ τὸ φῖ» ἢ «ἐμαζεύτηκε τὸ πῖ καὶ τὸ φῖ» ὑπονοοῦντες οὕτω τοὺς ἀνθρώπους.

Τοῦ παλουκιοῦ καὶ τῆς φούρκας.

*
**

«Δουλεύει σὰν τὸ σκυλλί» λέγομεν περὶ τοῦ λίαν φιλοπόνου.

Πολλοὶ ἀποβλέποντες εἰς τὸ ὅτι ἐλάχιστα ἀπασχολοῦνται οἱ κύνες, φρονοῦσιν ὅτι κατ' ἀντίφρασιν λέγεται ἢ φράσις. Οἱ οὕτω φρονοῦντες ἔχουσιν ὑπ' ὄψιν τοὺς κύνας τῶν πόλεων, οἵτινες βεβαίως δὲν κοπιάζουσιν· ὁ εἰπὼν ὅμως ἀρχικῶς τὴν φράσιν εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοὺς ποιμενικοὺς κύνας, οἵτινες ἐργάζονται, καὶ μάλιστα πολὺ, ἡμέρας καὶ νυκτὸς φρουροῦντες τὰ ποιμνία καὶ τὴν ἐφοδὸν τῶν λύκων ἀποκρούοντες.

Καὶ ἐπειδὴ περὶ κυνῶν ὁ λόγος, ἐπιθυμῶ νὰ δώσω τὴν ἐρμηνεῖαν καὶ ἐτέρας φράσεως.

Περὶ ἀπολεσθέντος δῆλα δὴ μάτην καὶ χωρὶς πολὺς περὶ αὐτοῦ νὰ γίνῃ λόγος λέγομεν ὅτι «πῆγε σὰν τὸ σκυλλί ἔς τὰμπέλι». Δὲν εἶναι, ἴσως, εἰς πάντας γνωστὸν ὅτι οἱ κύνες εἰσερχόμενοι εἰς τὰς ἀμπέλους, καθ' ὃν χρόνον εἶναι

¹ Ἰουλιανοῦ, Ἀντιοχικός ἢ μισοπῶγων 460. 20, 465. 28 (ἐκδ. Hertlein).

² Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Σύνοψις χρονικῆ σίγ. 3512

ώριμοι αἱ σταφυλαί, προξενούσι μεγάλην ζημίαν τρώγοντες τοὺς βότρους· τούτου ἕνεκα καὶ φονεύονται πολλάκις ὑπὸ τῶν φυλάκων, παρ' ὧν, φυσικά, δὲν ζητεῖται καὶ λόγος διὰ τὸν φόνον.

Περὶ τοῦ πράγματος, συνήθους ἄλλως τε, κάμνουσι λόγον καὶ οἱ Βυζαντινοὶ νόμοι. Π.χ. «Ἐάν τις εὖρη χοῖρον ἐν πραιίδᾳ (= ἀγροζημία) ἢ πρόβατον ἢ κύνα παραδώσει αὐτὸ ἐν πρώτοις τῷ κυρίῳ αὐτοῦ· εἶτα καὶ παραδώσας δεύτερον παραγγελεῖ τῷ κυρίῳ αὐτοῦ· τὸ δὲ τρίτον οὐροκοπεῖ ἢ ὠτοκοπεῖ ἢ τοξεύει αὐτὸ ἀνεγκλήτως» καὶ «Ἐάν τις θέσῃ μάγγανον ἐν καιρῷ τῶν καρπῶν καὶ ἐμπέσῃ ἐν αὐτῷ κύων ἢ χοῖρος καὶ ἀποθάνῃ, ἀζήμιος ἔστω ὁ τούτου κύριος»¹.

Ἐπῆγε λοιπὸν σὰν τὸ σκυλλίς τὰμπέλι, σημαίνει ἐχάθη καθὼς ὁ εἰς ἄμπελον εἰσελθὼν κύων, διὰ τὸν φόνον τοῦ ὁποίου δὲν γίνεται λόγος οὐδὲ ζητοῦνται εὐθῦναι.

*
**

Γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἐνώτια ἐφόρουσαν οὐχὶ μόνον αἱ γυναῖκες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες, λέγουσι μάλιστα ὅτι ἀπὸ τὰ ἐνώτια, ἅτινα ἔφερον οἱ ἀνακτορικοὶ φρουροί, οἱ σχολάριοι λεγόμενοι, ἦτοι «τὰ σχολαρίκια ἐνώτια» ὠνομάσθησαν τὰ μεσαιωνικά καὶ σημερινὰ σκουλαρίκια². Ἡ συνήθεια αὕτη, ἣ ὁποία συνεχίσθη καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους αἰῶνας καὶ σήμερον δ' ἔτι ἐπικρατεῖ ἐνιαχοῦ παρὰ τοῖς ναυτικοῖς, ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ λεχθῇ ἢ φράσις «νὰ τὸ κρεμάσῃς ἢ νὰ τὸ βάλῃς σκουλαρίκι», ἦτοι νὰ ἔχῃς τὸ λεχθὲν ἢ τὴν συμβουλήν μου συν-

¹ W. Ashburner, The Farmer's Law ἐν The Journal of Hellenic Studies 30.104.

² Ἐν μεσαιωνικοῖς ἐγγράφοις φέρονται καὶ ὡς ἐνώτια σκουλαρίκια, ἦτοι σχολαρίκια.

εχῶς ὑπ' ὄψιν, ν' ἀντηχοῦσιν εἰς τὸ οὖς σου διαρκῶς οἱ λόγοι μου, ὡς διαρκῶς ἀπὸ τοῦ ὠτός σου κρέματα τὸ σκουλαρίκι σου.

*
* *

Πάγκοινος εἶναι ἡ παροιμιώδης φράσις

«τὴν ἔπαθε Χιώτικη»

ἡ λεγομένη ἐπὶ ἑξαπατηθέντος.

Τὴν φράσιν ταύτην ἄλλοι μὲν ἐθεώρησαν προελεύσεως ἀρχαίας, καὶ δὴ τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς κυβείας λαβοῦσαν, ἐν ἣ ἡ Χία βολὴ ἦτο ἡ ἀτυχεστάτη πασῶν, ἄλλοι δέ, πολλοὺς αἰῶνας κατερχόμενοι, ἐνόμισαν ὅτι τὸ πρῶτον ἐλέχθη μετὰ τὰς μεγάλας σφαγὰς τῆς Χίου, κατὰ τὸ 1822, ἐξ ὧν καὶ ἔσχε τὴν ἀρχήν.

Ἡ γλωσσικὴ μορφή τῆς φράσεως ἀποκλείει τὴν ἀρχαίαν προέλευσιν αὐτῆς. Ὅτι πάλιν ἐκ τῶν σφαγῶν τῆς Χίου δὲν ἔλαβεν αὕτη τὴν ἀρχήν, μάρτυς ὁ Ὁλλανδὸς Warner, ὅστις ἐν τῇ κατὰ τὰ μέσα τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος συγκροτηθεῖσῃ συλλογῇ του διαφόρων παροιμιῶν, τὴν ἀναφέρει. Ἐκεῖ λέγει σαφῶς: «τὸ ἔπαθε σὰν ὁ Χιώτης» qui irrisui sunt, ἦτοι ἐπὶ τῶν ἑξαπατηθέντων¹.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι κατὰ τῶν Χίων, εὐφρευστάτων ἄλλως τε, καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ἔξετοξεύοντο πολλὰ σκώμματα καὶ σήμερον ἀκόμη πολλὰ λέγονται, διὰ τὰ ὁποῖα, σημειωθήτω, αὐτοὶ κυρίως εἶναι ὑπαίτιοι, ἅτε δεινῶς ἀλλήλους σκώπτοντες².

Εἰς ἐν λοιπὸν τῶν ποικίλων τούτων σκωμμάτων, ἀγνω-

¹ Βλ. Ν. Πολίτου, Παροιμ. 2.123.

² Ἐπιθι Στ. Βίου, Συλλογὴ Χιακῶν σκωπτικῶν ἀνεκδότων ἐν Λαογραφ. τόμῳ 6.634.

στον ποῖον, καθ' ὃ ὁ ἀπλοῦς ὑποτιθέμενος Χιώτης ἠπατήθη, ἀναφέρεται ἡ Πανελληνίος παροιμιώδης φράσις

«τὴν ἔπαθε Χιώτικη»

*
* *

Ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ σήμερον, οὕτω καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα διάφοροι μικροπωληταὶ περιφερόμενοι ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων διελάουν τὸ ἐμπόρευμά των. Αἱ φωναὶ τῶν ἀνθρακοπωλῶν, λαχανοπωλῶν, ὑφασματοπωλῶν, τῶν ραπτῶν, τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἐπώλουν χόρτα ἢ ὀπώρας κτλ., διεσταυροῦντο συχνὰ ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῶν μεσαιωνικῶν πόλεων προσκαλοῦσαι τὰς οἰκοδεσποίνας ν' ἀγοράσωσι διὰ τοῦ «κυράδες, προκῦψατε, ἐπάρετε» ἢ «ἀρχόντισσες, ἐδῶ τὰ . . .»

Μεταξὺ τῶν μικροπωλητῶν τούτων ὑπῆρχε καὶ μία τάξις γυναικῶν, αἵτινες ἀπὸ θύρας εἰς θύραν περιερχόμεναι κἄτι καὶ αὐταὶ ἐπώλουν, τὰ διάφορα τουτέστι ψιμνῦθια, ἢ τὰ εὐθειάσματα ἢ φυκάρια, ὅπως τότε τὰ ἔλεγον, τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὰς κομψευομένας γυναῖκας.

Ἡ συνήθεια τῶν γυναικῶν νὰ βιάσῃ τὴν κόμη, τὰς ὀφρῦς καὶ τὸ πρόσωπον, ἀρχαία οὖσα, ἦτο εὐρύτατα καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα διαδεδομένη, ὡς μᾶς πληροφοροῦσι διάφοροι συγγραφεῖς καὶ ἡ κατὰ τοῦ ἐθίμου βιαία πολεμικὴ τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ἐξ ὧν οὕτως ἔχομεν τὰς περισσοτέρας σχετικὰς πληροφορίας.

Καὶ παρεσκεύαζον μὲν πολλάκις, ὡς μᾶς βεβαιοῖ ὁ ἱερός Χρυσόστομος, αὐταὶ αἱ οἰκοδέσποιναὶ τὰ πρὸς ψιμνῦθίωσιν φάρμακα, οὐχὶ σπανίως ὅμως ἠγόραζον καὶ τοιαῦτα παρὰ γυναιῶν, ἅτινα εἶχον ὡς ἐπάγγελμα τὴν παρασκευὴν καὶ πώλησιν αὐτῶν.

Καὶ τί δὲν ἐπώλουν αἱ γυναῖκες αὐταί! Σκευασίας, ἵνα ἡ κόμη ἀπὸ ξανθῆς γίνῃ μέλαινα ἢ τᾶνάπαλιν, χρώματα πρὸς λεύκανσιν τοῦ προσώπου καὶ ἄλλα πάλιν πρὸς παρα-

σκευὴν τοῦ τεχνητοῦ ἐρυθήματος, βαφήν, χολᾶν, ὅπως ἔλεγον, ἵνα δι' αὐτῆς αἱ βλεφαρίδες καὶ αἱ ὄφρυνες γίνωσι μέλαιναι, σκευασίας, ἵνα διατηρῆται ἡ τρυφερότης τοῦ δέρματος καὶ μυρία ἄλλα.

Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἡ παρασκευάζουσα τὴν βαφήν καὶ πρὸς πώλησιν αὐτῆς περιφερομένη ἐτήρει τὰς ἀναλογίας τῆς μίξεως, ἠὺδοκίμει καὶ εὐκόλως ἐπώλει τὰ παρασκευάσματα τῆς, περισύρετο ἢ ἐγυρίζετο, ὡς ἔλεγον κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἡ τέχνη τῆς καὶ τὸ ἐμπόρευμά της ἦ, ὡς λέγομεν σήμερον, εἶχε πέρασι. Ἄν ὅμως ἄλλη ἄλλην καλυτέραν ἔκαμνε σκευασίαν καὶ αὐτὴν διέδιδε, τότε τῆς πρώτης ἡ βαφή δὲν εὔρισκεν ἀγοραστρίας, αὐτῆς πλέον «δὲν ἐπερνοῦσεν ἡ μπογιά της».

Ἐντεῦθεν ἡ φρ. αὕτη ἡ δηλοῦσα τὴν ἐπαγγελματικὴν ἀποτυχίαν τῆς πωλούσης ψιμύθια ἐλέχθη καὶ περὶ γυναικός, ἧς παρῆλθε πλέον ἡ ἡλικία καὶ τὸ κάλλος καὶ ἡ χάρις ἐξέπεσε καὶ ἔπειτα καθ' ὅλου περὶ παντὸς ἀτόμου, οὔτινος αἱ πρὸς ἐπιτυχίαν προσπάθειαι δὲν εὐοδοῦνται.

ΦΛΙΑΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

